

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ НА СВІТОВУ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ

EVALUATION OF THE INFLUENCE OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE IN THE WORLD FOOD SAFETY

Стаття присвячена оцінюванню впливу агропромислового комплексу України на світову продовольчу безпеку. Зазначено, що в умовах високих темпів зростання кількості населення у світі, потужності та економічний потенціал підприємств аграрної сфери України можуть внести вагомий вклад у забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Розкрито принципи розвитку продовольчих та виробничих систем продовольчої безпеки на основі концепції сталого розвитку. Ефективне функціонування агроринку можливе за умови наявності розвиненої логістичної інфраструктури, що прискорює постачання продукції належної якості.

Розглянуто тенденції розвитку основних галузей сільського господарства України та визначено їх основні позиції в експорті та імпорті продукції АПК. Виявлено тенденцію збільшення експорту продукції АПК України за рахунок збільшення обсягів виробництва. Приведено порівняльний аналіз окремих країн стосовно експорту агропродовольчих товарів за основними позиціями за період 2005-2017 рр. Визначено рівень впливу України на продовольчу безпеку світу у розрізі зернових та бобових культур. Акцентовано увагу на значному перевищенні виробництва зернових культур в Україні над споживанням, що свідчить про вагомий експортний потенціал України за даною позицією. На відміну від продукції рослинництва, продукція тваринництва не має таких вагомих позицій у світовому експорті. Разом з тим мають місце ряд позитивних тенденцій щодо нарощування експорту продукції тваринництва.

Визначення впливу АПК України на світову продовольчу безпеку базується на показниках ВВП країни, експорту продукції АПК, посівних площ країни та кількості населення. Простежено динаміку показника та рейтингу України за індексом GFSI, що тяжіє до зниження через зміну світових цін на аграрну продукцію. Визначено тенденції зміни рівня продовольчої безпеки України. Зростання ролі України на міжнародному ринку агропромислової продукції залежить від внутрішньої підтримки розвитку підприємств АПК та удосконалення аграрної логістики, наявності доступного кредитування кредитів та бюджетних асигнувань. Україна має вагомий потенціал подальшого розвитку АПК та виступає у якості крупного оператора на глобальному ринку аграрної продукції.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, продовольча безпека, індекс GFSI, експорт продукції АПК

The article is devoted to the evaluation of the impact of the agroindustrial complex of Ukraine on world food security. It is noted that in conditions of high growth rates of population in the world, the capacity and economic potential of Ukrainian agricultural enterprises can make a significant contribution to ensuring global food security. The principles of development of food and production systems of food safety on the basis of the concept of sustainable development are

revealed. Effective functioning of the agro-market is possible provided that there is a developed logistic infrastructure that accelerates the supply of products of the proper quality.

The tendencies of development of basic branches of agriculture of Ukraine are considered and their basic positions in export and import of products of agrarian and industrial complex are defined. A tendency of increase of export of products of agroindustrial complex of Ukraine is revealed due to increase of volumes of production. The comparative analysis of individual countries concerning the export of agro-food products by main positions for the period of 2005-2017 is given. The level of influence of Ukraine on world food security in the section of grain and legume crops is determined. The emphasis is placed on the significant excess of grain crops production in Ukraine over consumption, which shows the significant export potential of Ukraine in this position. Unlike crop production, livestock production does not have such a strong position in world exports. At the same time, there are a number of positive trends in the growth of exports of livestock products.

Determination of the impact of Ukrainian agro-industrial complex on world food security is based on indicators of GDP of the country, exports of agricultural products, country's sown areas and population. The dynamics of the indicator and rating of Ukraine according to the GFSI Index, which tends to decrease due to changes in world prices for agrarian products, is traced. The tendencies of changes in the level of food security of Ukraine are determined. The growth of Ukraine's role in the international market for agricultural products depends on domestic support for the development of agribusiness enterprises and the improvement of agrarian logistics, availability of affordable crediting of loans and budget allocations. Ukraine has a significant potential for further development of the agro-industrial complex and acts as a major operator in the global market for agrarian products.

Keywords: agro-industrial complex, food safety, GFSI index, export of agricultural products.

Вступ. Серед глобальних проблем людства початку ХХІ ст. особливої актуальності набуває проблема забезпеченості продовольчими ресурсами. За даними ООН середньорічний приріст населення у світі складає 83 млн. на рік і до 2013 р. складе 8,6 млрд. осіб. Швидкі темпи зростання населення у світі призводять до виникнення нових викликів, пов'язаних із необхідністю нарощування темпів виробництва продуктів харчування. АПК України має вагомий економічний потенціал, забезпечуючи близько 11-13 % ВВП та 23 % зовнішньоторговельного обігу України. За таких умов, потужності агропромислового комплексу України вносять вагомий внесок у забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

Науковою думкою опрацьовано значний масив теоретико-методогічних та прикладних аспектів, пов'язаних з предметом даного дослідження. Дослідженням економічної та продовольчої безпеки на основі агропромисловості приділяв увагу Л. П. Гончаренко [8]. Оцінювання експортного потенціалу АПК України розкрито у роботах О.О. Охріменко [9, 10]. Таким чином тема дослідження є актуальною та покликана вирішити наукові та практичні завдання, пов'язані з оцінювання впливу АПК України на світову продовольчу безпеку.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінювання впливу АПК України на світову продовольчу безпеку у контексті інтеграційних процесів та світового ринку поділу праці.

Методологія. Методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, офіційні статистичні дані, звіти, на основі яких формулюються висновки щодо параметрів світової продовольчої безпеки та внеску окремих країн в її формування. Використано методи аналізу, синтезу, формалізації, логічної абстракції та інші. Для оцінювання впливу АПК України на світову продовольчу безпеку були використанні данні Державної служби статистики, AMIS Market Database World, Global Agricultural Information Network, ООН та The Economist Intelligence Unit.

Результати дослідження. Забезпечення продовольчої безпеки залежить від ефективності економіки окремо країни та світу в цілому. Джерелом забезпечення продовольчої безпеки є нагромадження продовольчих ресурсів за рахунок агропромислового виробництва, а також продовольча система, що забезпечує транспорт і торгівлю агропродукцією. Розвиток продовольчих і виробничих систем продовольчої безпеки забезпечується принципами сталого розвитку, що включає орієнтацію на ефективне використання агропотенціалу та забезпечення необхідних норм харчування населення. Ефективне формування агроринку можливе за рахунок функціонування продовольчих систем із забезпечення продовольством населення, що залежить від розвитку ринкової інфраструктури та забезпечує логістику агропродукції від виробника до споживача.

В умовах інтернаціоналізації виробничих процесів, посилення процесів кооперації та трансферу знань відбувається посилення впливу та взаємозалежність національних економік. Для таких крупних виробників продуктів харчування як Китай, Індія, Канада, Україна, наслідки несприятливих погодних умов можуть набувати екстремальних значень для світової продовольчої безпеки в цілому. Так виробництво пшениці цими країнами у 2017 р. склало понад 270 млн тон пшениці або 35,5 % світового[1;2]. Серед них, станом на кінець 2017 р., на Канаду прийшлося 13 % світового експорту пшениці. На Україну відповідно 7,1%, що відповідає 6-ій позиції у світі (табл.1).

Україна відіграє важливу роль у міжнародній торгівлі зернових культур. Перевиробництво сільськогосподарських продуктів створює підґрунтя для експорту країни. Як свідчить графік на рис. 1, виробництво зернових культур в Україні у 2018 р. перевищило споживання у 2,92 р., тоді як загальносвітове виробництво не перевищує загальносвітове споживання та є меншим на 51,4 млн тон, що вказує на недостатній рівень забезпечення харчування за позицією зернових культур.

Таблиця 1 - Найбільші світові країни-експортери пшениці, 2017 р.

	Країна	Обсяг експорту, млрд дол США	Частка у загальному експорті пшениці
1	США	6,1	15,7
2	РФ	5,8	14,8
3	Канада	5,1	13,0
4	Австралія	4,7	11,9
5	Франція	3	7,7
6	Україна	2,8	7,1
7	Аргентина	2,4	6,1
8	Німеччина	1,6	4,1
9	Румунія	1,1	2,9
10	Болгарія	0,77	2

Джерело: [1]

Відповідно до статистичних даних FAO у 2017 – 2018 рр. в Україні виробництво злаків, що включають у себе культури пшениця, крупнозернисті та рис, складає 2,3 % від світового виробництва [2], а частка експорту України у світі складає 9,5 %.

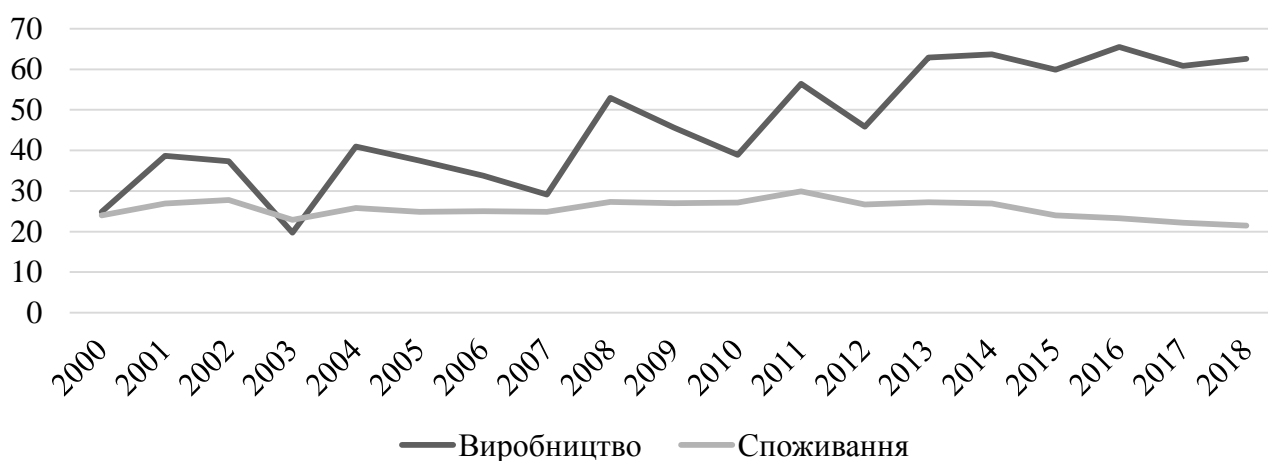

Рисунок 1 - Виробництво і споживання зернових культур в Україні, млн тон, 2010 – 2018 рр. Джерело: 2

Оскільки зернові культури складають загалом для країн з високим та низьким рівнем доходу 50 % у структурі харчування, доцільно визначати рівень впливу України на продовольчу безпеку світу за позиціями зернових та бобових культур: крупнозернові, кукурудза, пшениця, соєві боби (рис.2).

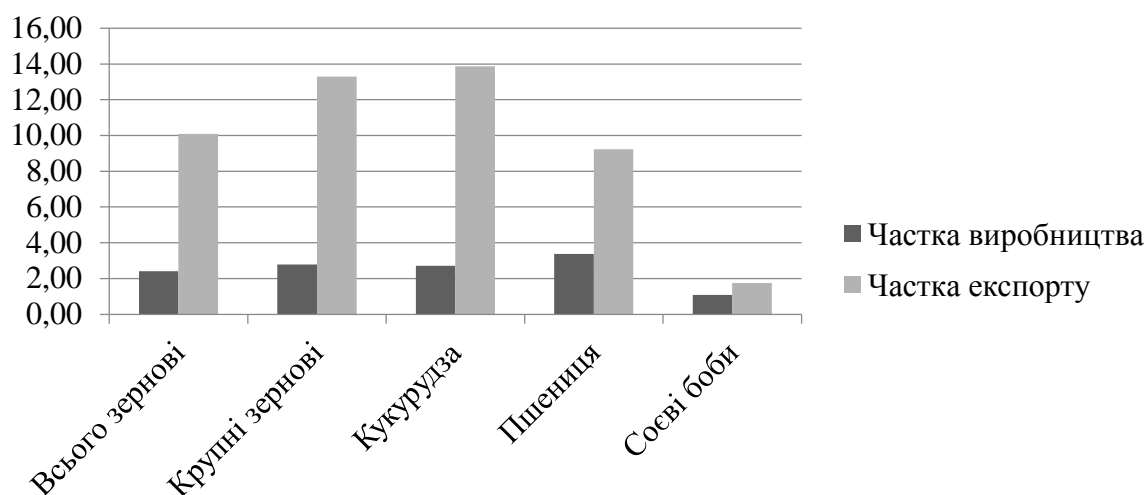

Рисунок 2 - Частка виробництва і експорту зернових та бобових культур України у світі, %, за 2018 р. Джерело: [2]

Найбільша частка України у світовому експорті серед обраних позицій, за позицією крупнозернових культур (рис. 3), та складає в середньому за період 2008 – 2018 рр. 11,74 % . Найбільшого значення експорту крупнозернових культур досягла Україна у 2016 р, що склало 26,56 млн тон, 14,7 % від світового експорту.

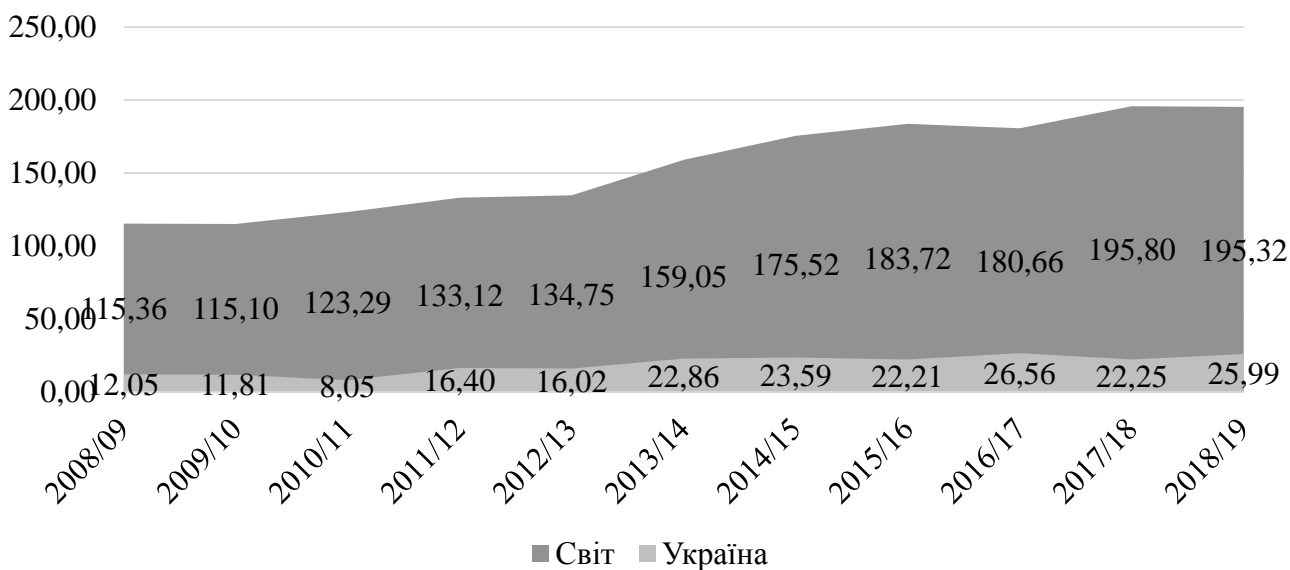

Рисунок 3 - Експорт крупнозернових культур України і світу, млн тон, 2008 – 2018 рр. Джерело: [2]

Основними імпортерами зернових культур залишаються Єгипет, Іспанія, Саудівська Аравія, Китай. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України у структурі експорту агропромислової продукції зернові культури мають найбільшу частку та складають 38,1 %. Наступну позицію у структурі експорту складають олії, з часткою 23,4% та насіння олійних культур - 10,5 %. [3].

Серед виробництва продукції тваринництва простежуються тенденція до значного зменшення виробництва вовни, а також зниження виробництва молока, щорічно в середньому на 550 тис. т. (рис. 4). З 1997 по 2014 р. відображено стабільне зростання виробництва яєць, що поновило позитивну динаміку у 2017 р.

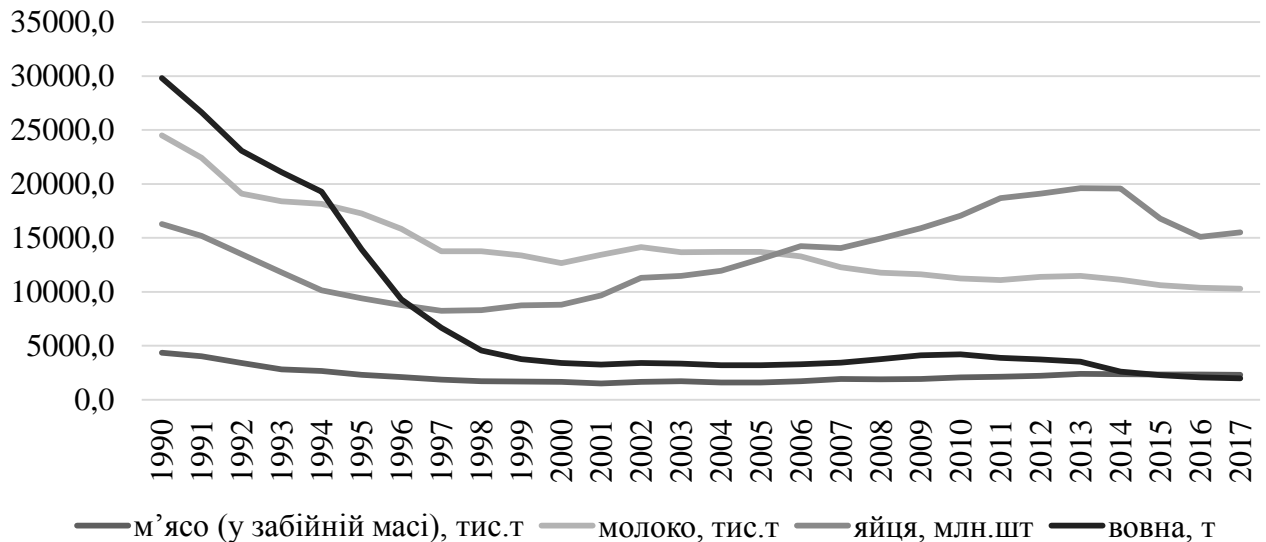

Рисунок 4 - Виробництво основних видів продукції тваринництва, 1990 - 2017 рр. Джерело: [4]

Ринок молочної продукції залежить від ефективності функціонування логістичного комплексу. Імпортерами молочної продукції з України є країни з близьким географічним розташуванням, такі як Молдова (9,2 % українського експорту молочної продукції), Польща (8,2 %), Росія (2,5 %), Казахстан (20,5 %). Стрімке зниження експорту молочної продукції у 2,8 р. порівняно з 2012 р. пов'язано зі скороченням експорту у Росію, що у 2012 р. імпортувала 350 млн дол США, або 63,6 % усієї експортованої молочної продукції з України [5].

Протягом 2005 – 2017 рр. Україна покращує позиції у структурі світового експорту продукції АПК за показником меду і цукру, частка якого, станом на 2017 р. досягла 1,06 %. Частка експорту м'яса України у світовому експорті має позитивну тенденцію, що спричинено збільшенням внутрішнього виробництва (рис. 5) у 2017 р. порівняно з 2005 р. на 45,1 % або на 721,2 тис тон.

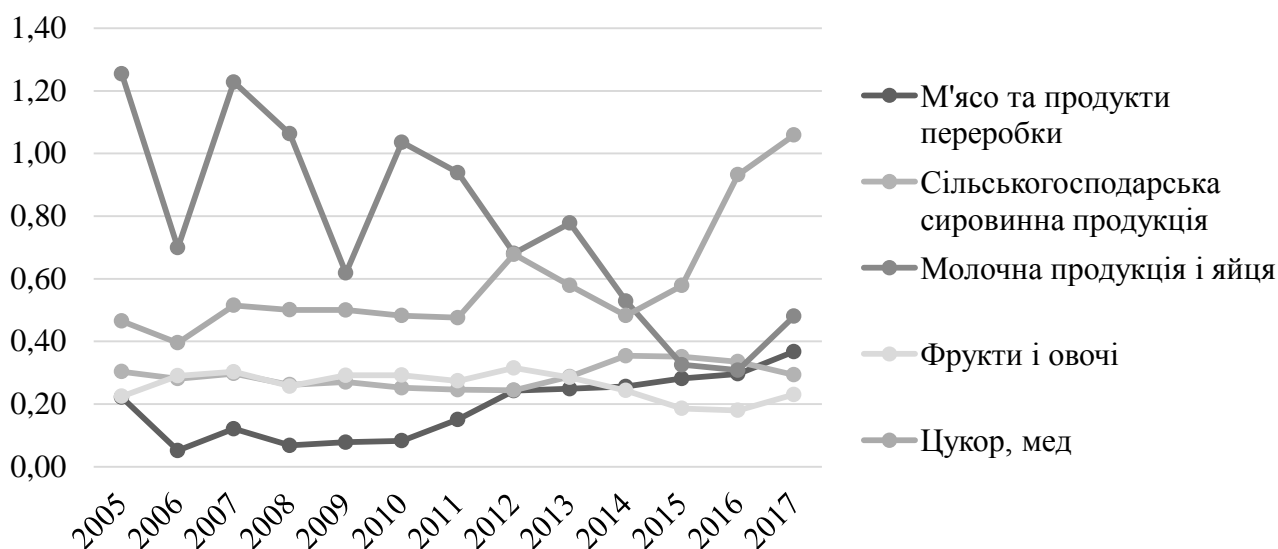

Рисунок 5 - Частка експорту окремих позицій продукції АПК України у світовому експорті, %. Джерело: [6]

Серед них, найбільші обсяги експорту займає продукція сільськогосподарської сировини, що складає 756,5 млн дол. США, наступна позиція фрукти і овочі – 609,8 млн дол. США, на третьому місці цукор і мед – 551,7 млн дол. США. Частка експорту продукції АПК у світовому експорті має тенденцію до зростання та найбільшого значення досягла у 2012 р. Порівняно з 1995 р. частка експорту продукції АПК України зросла у 1,64 р (рис. 6).

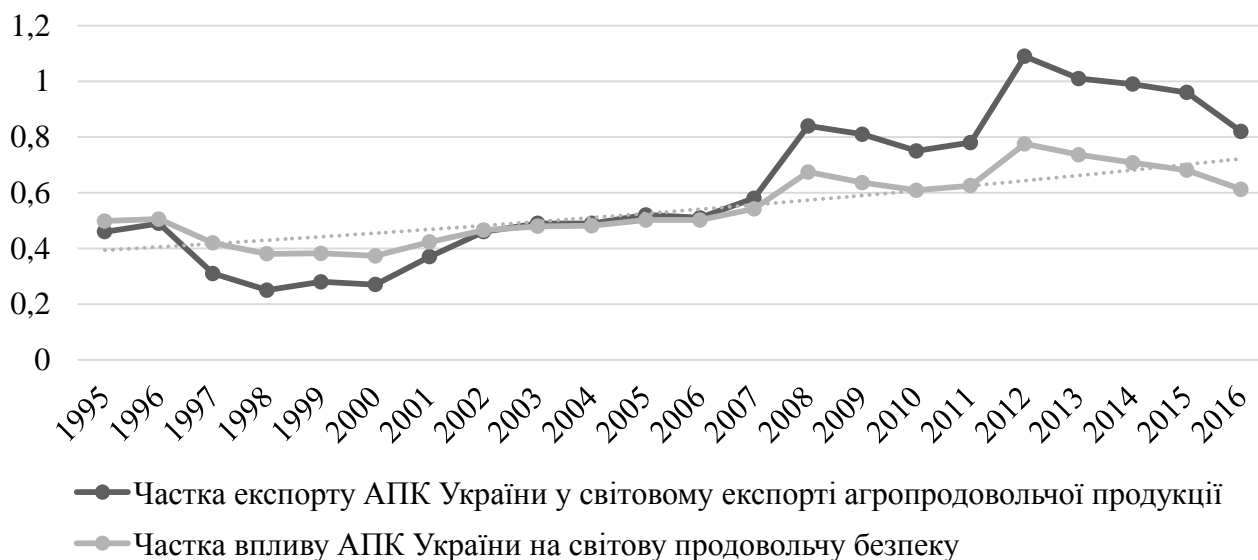

Рисунок 6 - Вплив АПК України на світову продовольчу безпеку.

Джерело: [6]

Найбільший приріст відбувся у 2008 р., після чого спостерігається зниження показника через світову економічну кризу, та у 2012 р., після якого спостерігається стад внаслідок переорієнтації зовнішньоторговельних партнерів через військовий конфлікт. Визначення частки впливу АПК України на світову продовольчу безпеку базується на показниках ВВП країни,

експорту продукції АПК, посівних площ країни та населення. Загалом, значення впливу АПК України на світову продовольчу безпеку у 2016 р. склало 0,61 %, що базується у першу чергу, на виробництві окремих важливих продовольчих культур, окрема зернових та олійних та на покращенні загального макроекономічного становища країни. Попри зниження значення GFSI, що спричинено у першу чергу зміною світових цін на продукцію АПК, рівень впливу АПК України на світову продовольчу безпеку посилюється.

За значенням GFSI Україна характеризується негативною динамікою (табл. 2). Найвищого значення індексу продовольчої безпеки Україна мала у 2012 р., коли був вперше започаткований індекс GFSI. Значення індексу мало до 2018 р. негативний приріст, який змінився у 2018 р. позитивним за рахунок введення показнику впливу природних факторів у розрахунок GFSI. Незважаючи на значні показники світової частки експорту продовольчої продукції, Україна серед країн Європи посідає низькі позиції, а саме 26 ту позицію з 26 досліджених країн (рис. 6). У 2017 р., було додано у методику розрахунку індексу GFSI показник натуральних ресурсів, що мав би скорегувати значення для країн великих експортерів агропродукції.

Таблиця 2 - Значення GFSI України за 2012 – 2018 рр. [7]

Роки	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Значення	58,4	58,0	56,4	56,1	55,2	54,1	55,7
Приріст, Δ	-	-0,4	-1,6	-0,3	-0,9	-1,1	1,6
Позиція у рейтингу	44	47	52	59	63	63	63
Кількість країн у рейтингу	105	107	109	109	113	113	113

Продовольча безпека забезпечується, при стані сільськогосподарського виробництва, на рівні, достатньому щоб задовольняти попит на продовольчі товари в обсязі не менше 80% потреб внутрішнього ринку з урахуванням якості і ціни порівняно з імпортними аналогами; по-друге – за рівнем соціально-економічного розвитку країни, який повинен забезпечувати більшості населення (95%) купівельну спроможність у розмірах, визначених органами виконавчої влади як прожитковий мінімум [8, с. 262]. Через зміну кількості країн, що визначаються у рейтингу індексу GFSI місце України у рейтингу коливається від 44 до 63. Дані критеріїв для визначення індексу відсутні за останні роки, та приймаються за показник останнього доступного року, що робить загальне значення рейтингу менш чутливим у динаміці. Тому для визначення рівня продовольчої безпеки окремої країни слід використовувати методи визначенні законодавством (рис.7).

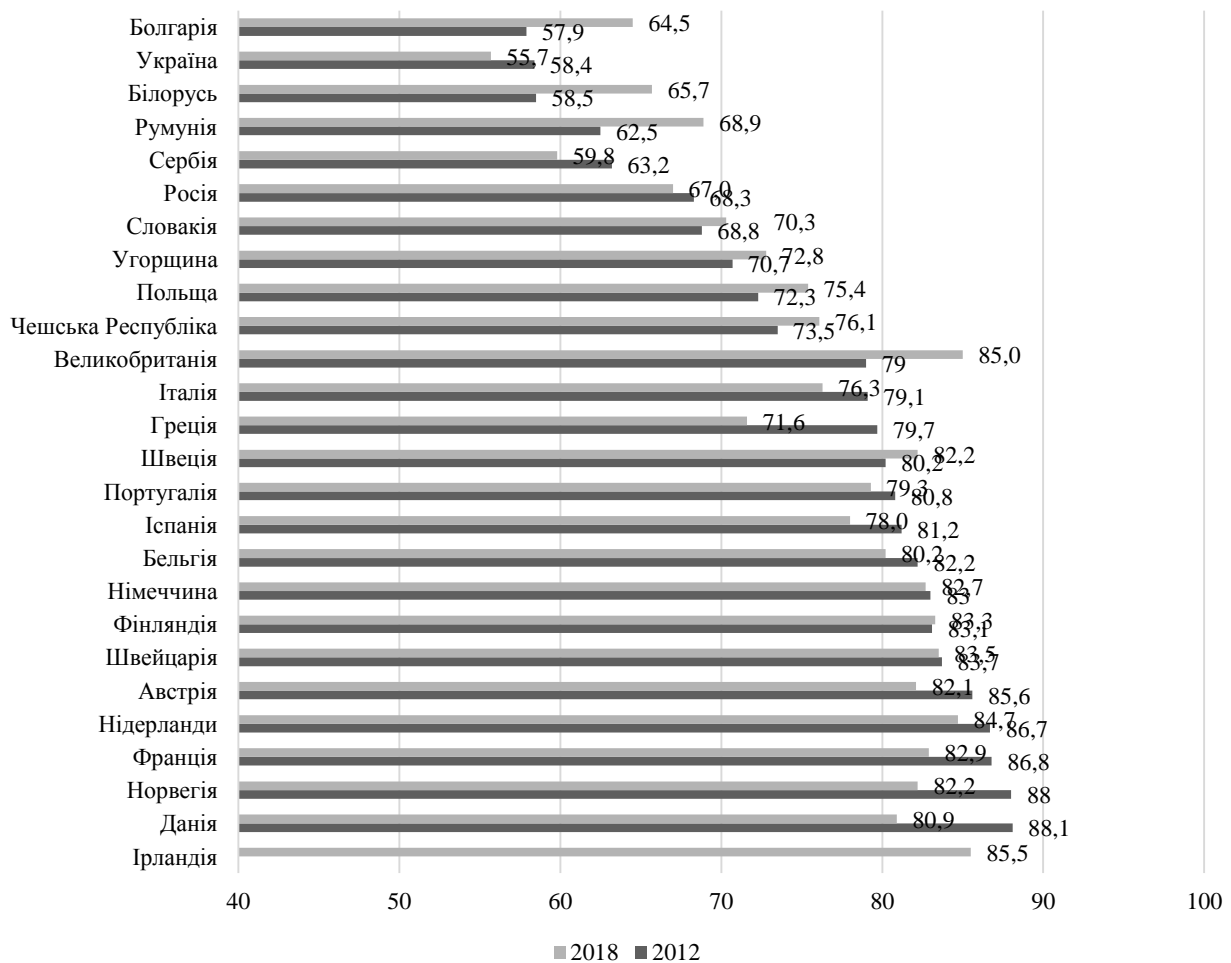

Рисунок 7- Значення GFSI серед країн Європи 2012 та 2018 р. Джерело: [7]

Роль України на міжнародному ринку агропромислової продукції зростає за рахунок внутрішньої підтримки та розвитку підприємств АПК та удосконалення аграрної логістики [9], надання доступних кредитів на розвиток аграрних підприємств, та збільшення витрат державного бюджету на його підтримку. Так у 2018 р. видатки державного бюджету на підтримку АПК становили 7,3 млрд дол. США, що на 1 млрд дол. США, або на 15,8 % більше за обсяги фінансування у 2017 р.

Висновки. Україна має вагомий потенціал подальшого розвитку АПК та виступає у якості крупного оператора на глобальному ринку аграрної продукції у розрізі ряду товарних позицій. Виявлені слабкі сторони у розвитку АПК, зокрема у питаннях виробництва молока, можуть бути подолані шляхом інвестування у молочні товарні ферми, що працюватимуть на сучасних технологіях. Посилення впливу на світову продовольчу безпеку з боку України може відбуватися шляхом нарощування у структурі експорту продуктів переробки, що відповідають міжнародним стандартам.

Науковою новизною дослідження є удосконалення методичних підходів щодо оцінювання впливу АПК України на глобальну продовольчу безпеку та виявлення резервів подальшого нарощування його виробничого потенціалу.

Подальшими науковими розвідками мають стати дослідження стратегій проникнення агропромислових підприємств на зовнішні ринки та збільшення частки в експорті аграрної продукції.

Література:

1. World Map with Top Ten Countries by Wheat Production. 2015. URL: <https://www.mapsofworld.com/world-top-ten/world-mapcountries-wheatproduction.html>
2. AMIS Market Database World - total cereals at a glance. URL: <http://statistics.amis-outlook.org/data/index.html#>
3. Трофімцева О. За 11 місяців 2018 року український аграрний експорт перевищив \$17 млрд. URL: <http://minagro.gov.ua/node/26716>
4. Виробництво основних видів продукції тваринництва. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Global Agricultural Information Network. Dairy and Products Annual Report. 2017 p. URL: https://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Dairy%20and%20Products%20Annual_Kiev_Ukraine_10-13-2017.pdf
6. Exports and imports of total services, value, shares, and growth, annual. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>
7. Global Food Security Index model. 2018. Official site of The Global Food Security Index. URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Resources>
8. Гончаренко Л. П. Экономическая безопасность: учебник для вузов / за ред. Л. П. Гончаренко. 2-е изд., пер. и доп. М.: Издательство Юрайт, 2018. 340 с.
9. Охріменко О.О., Макаренко А. О. Інтегрований розвиток експортного потенціалу АПК України і контексті трансформації зовнішньоекономічних зв'язків. Ефективна економіка. 2018. №4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/11.pdf
10. Okhrimenko O., Okhrimenko A. Will the eastern partnership become a driver for agriculture? // CES Working Paper. Volume 9 Issue 1 2017. – p. 39-57.